

AZINLIK BİR GRUPTA DEĞER AKTARIMI: TONI MORRISON'UN EN MAVİ GÖZ ROMANI ÜZERİNDEN TEMATİK BİR İNCELEME

Ahu ÖZTÜRK¹, Asude BAĞCI²

ÖZ

Değerler, bireyi belirli amaçlar doğrultusunda harekete geçiren soyut düşünce ve davranış temsilleridir. Her birey ve toplumun kendi değer öncelikleri vardır (Temel Değerler Kuramı; Schwartz, 2006). Ebeveynler değerleri çocuklarına aktararak toplumsal değişimi ya da sürekliliği sağlar. Değerlerin kuşaklar arası aktarımının belirli koşullara bağlı biçimde gerçekleştiği hipotezini sınamak üzerine yürütülen bu nitel çalışma, gelişmiş bir ülkede çoklu dezavantaj koşullarında büyüyen bir çocuğun yaşamını ayrıntılı biçimde yansıtan belirgin bir örnek olması özelliği ile seçilen Toni Morrison'un "En Mavi Göz" romanını ele almaktadır. Bu tematik incelemenin kuramsal ve kavramsal temelleri ise; Schwartz'ın on temel değeri, Kağıtçıbaşı'nın çocuğa verilen değeri ele aldığı çalışmaları ve kuşaklar arası aktarımının çocuğun sosyo-kültürel ekolojisini oluşturan ekonomik ve demografik koşullar ile bağlantılı biçimde açıklandığı "seçici süreğenlik" hipotezine dayanmaktadır. Bulgular, beklenen biçimde, kültürel azınlık gruptan bir ailenin düşük sosyoekonomik konum ve olumsuz sosyo-demografik özelliklerine bağlı olarak, muhafazacılık değerlerini öncelikli olarak benimseyip aktardıkları görülmüştür. Bulgular, ailelerin kültürel arka planı ve yaşam tarzının değer aktarımına etkilerini ele alan Kağıtçıbaşı'nın Aile Değişim Modeli temelinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Temel Değerler, Değer Aktarımı, Azınlıklar, Aile Değişimi Modeli

VALUE TRANSMISSION IN AN MINORITY GROUP: A THEMATIC EXAMINATION THROUGH TONI MORRISON'S THE BLUEST EYE NOVEL

ABSTRACT

Values are the abstract representations of thoughts and behaviors that mobilize the person for certain purposes. Each individual and society has its own value priorities (Value Theory; Schwartz, 2006). Parents transfer their values to their children and ensure the variability or continuity of their society. This qualitative study examines the intergenerational transmission of Schwartz's ten fundamental values through Toni Morrison's "The Bluest Eye" novel, which is an outstanding example of a detailed story of a child growing in multi disadvantage circumstances in a developed country. The theoretical and conceptual bases of thematic analysis are; the intergenerational transmission of Schwartz's ten basic values, the values given to the child based on Kağıtçıbaşı's studies and the "selective continuity" hypothesis in which the intergenerational transfer is explained in connection with the economic and demographic conditions that form the socio-cultural ecology of the child. Results showed that, as expected, parents of minority groups primarily adopted and transferred the values of conservation due to their socioeconomic status and sociodemographic characteristics. These findings will be discussed on the basis of the Family Change Model of Kağıtçıbaşı which deals with the cultural background of families and the effects of lifestyle on value transmission.

Key Words

Basic Values, Value Transmission, Minorities, Family Change Model

¹Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, e-mail: ozturka@uludag.edu.tr, ORCID:0000-0003-0349-7342

²Psikolog, İstanbul; e-mail: bagci.asude@gmail.com, ORCID:0000-0002-7886-5720

Alıntılama: Öztürk, A., Bağcı, A. (2020). Azınlık bir grupta değer aktarımı: Toni Morrison'un En Mavi Göz romanı üzerinden tematik bir inceleme. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(8), 139-158.

Giriş

Düşünce ve davranışların soyut bir temsili olan değerler, insan yaşamındaki yol gösterici yeri ve bireyi harekete geçirme etkileri ile (Akt., Knafo ve Schwartz, 2003, s.595) birey ve toplumları anlama, davranış ve süreç içindeki değişimlerini anlamlandırmada önemli rol oynar (Schwartz, 2006, s.929). Çocuğa değerlerin aktarıldığı ilk kültürel ortam olan aile (Akt., Ranieri ve Barni, 2012, s.1), değerler literatüründe bir sosyalleştirme aracı (Akt., Tam, 2015, s.1, Öcal ve Yıldırım, 2014, 156) olarak konumlanır. Değerlerin kuşaklar arası iletimi, aile üyelerinin özellikle de rol model olan ebeveynlerin (Akt., Bubeck ve Bilsky, 2004, s.39) kültürü ve kuralları informal biçimde çocuğa aktarımı ile sağlanır (Wray-Lake, Flanagan, Maggs, 2012, s.250). Değerlerin kuşaklar arası aktarımının çalışılması ise; kültürün ebeveynliğin tarihsel sürecini nasıl şekillendirdiğini ve çocuk-ebeveyn iletişimini anlamaya olanak sağlayarak sağlıklı insan gelişimine zaman perspektifinden ışık tutar.

Çocuğun yaşantısının hangi koşullar ve sosyo-kültürel bağlam içinde şekillendiği, ailevi ve gelişen kişisel değerleri ile ilişkili temel çevresel faktördür. Toni Morrison, *"En Mavi Göz"* (1994; Türkçe Çev. 1993) romanında Pecola'nın yaşamına odaklanır. Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan Pecola, her türlü yardımdan uzak, akran zorbalığına maruz kalan, kendini savunmayan, ebeveyninden ilgi, sevgi ve destek göremeyen on ila on bir yaşlarında siyahî bir kız çocuğudur. Pecola'nın alkolik ve işsiz babası Cholly Breedlove evlerini yaktığı için aile dağılmış ve henüz on dört yaşında olan abisi Sammy Breedlove ise sürekli evden kaçmaktadır. Pecola ve Sammy'nin anneleri Bayan Pauline Breedlove ise sosyoekonomik seviyesi yüksek bir ailenin yanında çalışmaktadır. Tüm yoksulluklarına ve aile içindeki şiddete rağmen ailenin en zorlandığı nokta çirkinliklerine olan güçlü inançlarıdır. Sadece kendisinin görebildiği ve kötülükleri yok edeceğine inandığı mavi gözleri olan Pecola sosyal hizmetlerin onu teslim ettiği siyahî MacTeer ailesinin evinde, dokuz on yaşlarında iki kız kardeş olan Claudia ve Frieda'nın gözleri önünde günden güne kendisini deliliğin kollarına bırakır.

Bu çalışmanın amacı, ebeveynlerden çocuğa değer aktarımına dair psikoloji alan yazını ile Toni Morrison'un (1994) *"En Mavi Göz"* romanını birer kaynak olarak kullanarak; azınlık grubundan ve dezavantajlı koşullarda yaşayan temsili bir ergene aile içindeki değer aktarımının nasıl gerçekleştiğini; Schwartz'ın temel değer boyutları ve Kağıtçıbaşı'nın (1996; Akt. 2017) Çocuğun Değeri Araştırması'nda ortaya konan çocuğa verilen değer üzerinden açıklamaktır. Her iki kuramcının değer kategorileri; her değeri tüm insanlarda ortak olan motivasyonel bir temelde ele almaları ve bireycilik ve kolektivist değerleri barındırarak kültürler arası karşılaştırmaya olanak sağlamaları nedeni ile tematik analiz için rehber olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda öncelikle Schwartz'ın (2006; 2012) Temel Değerler Kuramı kısaca tanıtılacak ve değerlerin nesiller arası aktarımına dair bir alan yazın seçkisi sunulacaktır.

Schwartz'ın Temel Değerler Kuramı

Schwartz'ın özyönelim, uyarılım, güvenlik, uyma, geleneksellik, iyilikseverlik, evrenselcilik, güç, başarı ve hazcılık olarak belirlediği motivasyonel temelleri birbirine benzeyen ya da farklılaşan on temel değer, psikoloji araştırmalarında sıklıkla temel alınmaktadır (Demirutku ve Sümer, 2010, s.1; Schwartz, 2006, 2012). Schwartz, Değer Kuramı'nda değerleri göreceli önemi üzerinden değil, birbirini destekleyen veya kutuplaşan ilişkileri temelinde oluşan evrensel boyutlarla açıkladığı iki eksenli dairesel bir yapıda değerlendirir (Schwartz, 2006, s.930; 2012).

"Muhafazacılık" boyutu; düzen ve sürekliliğini sağlama ihtiyacından doğan "güvenlik", kişilere ve grubun beklentilerine uygun davranmayı gerektiren "uyma" (Akt., Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s.61) ve kültürel ve dini unsurlara karşı kabul ve saygıyı koruyarak grubun sürekliliğini sağlayan "geleneksellik" değer motivasyonlarından oluşur (Akt., Schwartz, 2006, s.933-934). "Yeniliğe Açıklık" boyutu ise; özgür davranışa yönelimi tanımlayan "özyönelim" ile değişim için risk ve heyecanı ifade eden "uyarılım arama" değerlerini içerir (Akt., Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s.61; Akt., Scwhartz, 2006, s.932). "Özaşkınlık" boyutu; iyiliği ve refahı korumaya yönelik değer olan "iyilikseverlik" ve hoşgörüyü, toplumsal adaleti ve doğayı korumaya dair anlayışı vurgulayan "evrenselcilik" (Akt., Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s.61) değerleriyle oluşur. "Özgenişletim" boyutunu ise; hiyerarşik düzene uyum sağlamak için gerekli "güç"

değeri ile sosyal onay ve saygınlığa odaklanan “başarı” değeri oluşturur. Zevk ve duygusal doyum isteği olan hazcılık, yeniliğe açıklık ve özgenişletim boyutunun kaynaklarına ortak bir motivasyonel yapı göstermektedir (Demirutku ve Sümer, 2010, s.19; Schwartz, 2006, s.933).

Kültürler arası çalışmalar, bireyci kültürlerde güç, başarı, hazcılık, özyönelim, uyarılım değerlerinin; kolektivist kültürlerde evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik değerlerinin daha yüksek düzeyde benimsendiğini ortaya koymaktadır (Akt., Schönflug, 2001, s.179; Schönflug ve Yan, 2012, s.72- 74). Fischer ve Schwartz (2011) tarafından kültürler arası farkı belirlemede ölçüt olarak önerilen muhafazacılık boyutu ve özellikle uyma değeri, toplumun çocuk yetiştirme stillerini ve sosyalleştirme hedeflerini belirlemesinde (Akt., Suizzo, 2007, s.508) etkili olmaktadır.

Değer Aktarımı

Değerlerin kuşaklar arası aktarımına yönelik 3 temel görüş mevcuttur. Bunlardan ilki değerlerin olduğu gibi aktarıldığı (süreçlilik), ikincisi değiştiği (süreksizlik) ve üçüncüsü ise değerlerin belirli koşullara göre (seçici süreçlilik) aktarıldığını ileri sürer. Bu son hipotez destek bulmakta; ebeveynin azınlık veya göçmen olma durumu, gelir-düzeyi, çalıştığı iş, yaşı, eğitim düzeyi, cinsiyeti ve çocuğun cinsiyeti ve gelişimsel düzeyinin değer aktarımında etkili olan sosyo-kültürel, ekonomik ve demografik özellikler olduğu alan yazında izlenmektedir (Brannen Parutis, Mooney ve Wingfall, 2011; Idema ve Phalet, 2007; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; Memiş ve Güney Gedik, 2010).

Değer aktarımında sosyo-ekonomik faktörlerin rolü

Toplumun gelişmişlik düzeyiyle ilişkilendirilen, eşitlik vurgusuna ters düşmemek için araştırmalarda sosyoekonomik konum olarak kullanılan (Kağıtçıbaşı, 2017, s.70) ve bireylerin çalıştıkları işlerin doğasına dayandırılan sosyal sınıf kavramı; bireylerin yaşam koşullarını, değerlerini ve sergiledikleri davranışları (Schwartz, 2006, s.949) şekillendirir. Seçim ve ifade özgürlüğü bulunan işlerde çalışan orta sınıf bireyler özyönelim değerlerini benimserken (Akt., Schwartz, 2006, s.950), grupla işbirliği gerektiren, itaatin gerekli olduğu düşük gelirle çalışan işçi sınıfının (Yi, Chang & Chang, 2004, s.528) ve özellikle statü kaybı yaşayarak daha düşük vasıflı ve geliri işlerde çalışan göçmen ebeveynlerin (Brannen vd., 2011, s.160) uyma değerini daha fazla benimsediği (Akt., Yağmurlu vd., 2009, s.4) ve aktarımda öncelendiği ileri sürülür (bkz. Brannen ve ark., 2011). Bununla beraber bireycilik, ekonomik seviyenin yüksek olmasıyla (Akt., Kağıtçıbaşı, 2017, s.147; Aslan, 2019, s.83) ekonomik büyüme ise değişime açıklık ve kendini aşma değerlerinin önemini artmasıyla yakından ilişkilidir (Akt., Erkenekli, Uzun, ve Gümüş, 2012, s.131).

Aile düzeyinde değer aktarımında önemli olan nokta; araştırmalarda kontrol değişkeni olduğunda etnik farklılıkların yok olduğu (Akt., Kağıtçıbaşı, 2017, s.71) sosyal sınıftan ziyade ailenin sosyoekonomik seviyesi ve eğitim düzeylerinin etkileridir (Akt., Erkenekli ve ark., 2012, s.128). Sosyoekonomik seviyesi yüksek ebeveynlerin, eğitimlerinin de yüksek olması Baumrind'in (1989; Kağıtçıbaşı, 2017, s.190) tanımladığı ana babalık tarzlarından yetkeli/demokratik tarzda bir ebeveynliği daha fazla sergilemelerine olanak sağlar (Akt., Wray-Lake ve ark., 2012, s.251).

Değer aktarımı ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki

Bilişsel gelişim ve entelektüel deneyimle ilişkilendirilen ebeveynin eğitim seviyesi, diğer sosyoekonomik değişkenler kontrol altına alındığında bile değerler üzerinde etkili sosyo-demografik bir etkendir (Akt., Yağmurlu, Çıtlak, Dost, ve Leyendecker, 2009, s.5). Eğitilmiş ebeveynlerin artan üretkenlik ve problem çözme becerileriyle başarı ve yeniliğe açıklık değerlerini daha yüksek düzeyde, muhafazacılık değerlerini ise daha düşük düzeyde benimsedikleri ve aktardıkları gözlenir (Schwartz, 2006, s.951). Yağmurlu ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında eğitim seviyesi yüksek Türk annelerde yeniliğe açıklık değerinin, eğitim seviyesi düşük annelerde ise uyma ve geleneksellik değerlerinin daha fazla önemsendiği görülmektedir.

Değer aktarımı ve toplumsal cinsiyet

Toplumsal işlevsellik ve cinsiyet normlarının etkisiyle erkeklerin başarı ve güç, kadınların ise iyilikseverlik ve evrensellik değerlerine öncelik verdikleri (Akt., Schwartz, 2006, s.951) ileri sürülmektedir. Ancak araştırmalar değerleri algılamada (Akt., Knafo ve Schwartz, 2003, s.607), benimsemede ve aktarmada cinsiyetin önemine dair farklı sonuçlara işaret eder. Amerika'da anne ve baba değer aktarımında eşit görev alırken Polonya'da anneler değer aktarımında daha etkilidir (Kohn, Slomczynski ve Schoenbach, 1986). Kadınların kolektivist değerleri daha çok aktardığı alan yazında yer alsa da (Schönpflug ve Yan, 2012) annelerin özyönelim değerlerinin iletiminde daha iyi (Akt., Ranieri ve Barni, 2012) ve değer aktarımında daha etkili (Ranieri ve Barni, 2012) olduğu bilgisi de bulunmaktadır. Idema ve Phalet'in (2007) Almanya'daki Türk göçmen aileler ile yaptığı çalışmada, kız çocuklarının değerlerinin anneden aktarıldığını, özellikle daha eğitilmiş annelerin kızlarının daha eşitlikçi değerleri benimsediği görülür.

Değer aktarımı ile yaş ve bilişsel olgunlaşma ilişkisi

Bireylerin büyürken edindikleri değerler, yaşantılarını ve davranışlarını şekillendirir (Körükçü, Acun Kapıkıran ve Aral, 2016, s.134). Bireyin yaşamının ilerleyen dönemlerinde yaş almasıyla beraber ise belirli alışkanlıklar ve sosyal konum kazanması, değişime olan ihtiyacının azalmasına ve muhafazacılık değerlerinin artmasına neden olabilir (Schwartz, 2006, s.950). Diğer yandan, yaşlanan bireyin sosyal ve maddi birikimlere sahip olarak çevresine karşı daha ilgili ve cömert olmaya meyilli olması özaşkınlık değerlerini daha fazla benimsediğini gösterir (Schwartz, 2006, s.950). Albert ve Ferring'in (2012) 73 anne ve ergen çocuklarıyla yaptığı araştırmada ergenlerin bireyleşme doğrultusunda hazcılık değerini annelerinden daha fazla önemsedikleri görülür.

Kağıtçıbaşı'nın Aile Değişim Kuramı ve Çocuğa Verilen Değer

Kağıtçıbaşı geliştirdiği Aile Değişim Kuramı'nda, kültürün özelliklerinin ve yaşam koşullarının aile değerleri ve çocuğun sosyalleştirilmesi üzerindeki etkisini açıklar (Kağıtçıbaşı, 2017, s.155-159). Aile içinde benimsenen değerler, ailenin yaşadığı *Zeitgeist*'den (zamanın ruhundan), kültürden, sürdürdüğü yaşam şeklinden ve aile üyelerinin mensup oldukları kuşaktan etkilenir (Kağıtçıbaşı, 2017, s.75).

Buna göre sosyoekonomik seviyesi düşük kırsal kesimde yaşayan kolektivist kültürden işçi sınıfı aileler muhafazakârlık değerlerini benimseyerek disiplin ve itaate dayalı yetkeci ebeveynlik sergiler. Batı orta sınıfın temsil ettiği, eğitime ve yüksek sosyoekonomik seviyeye sahip aileler ise yeniliğe açıklık değerlerini benimseyerek özerklik ve bağımsızlığa dayalı yetkeli ebeveynlik sergiler (Knafo ve Schwartz, 2003, s.598). Yetkeli ebeveynlikte çocuğa atfedilen değer psikolojiktir ve değer aktarımı da (Albert ve Ferring, 2012, s.4) çocuğun değeri kabulü de kolaylaşır (Knafo ve Schwartz, 2003, s.598).

Aile sistemlerinin bağlam ile ilişkisi ve değer aktarımındaki rolü

Değerlerin ve değerlerin aktarımının anlaşılması, gelişimde bağlamsal faktörlerin etkisinin kavranmasını gerekli kılar (Kağıtçıbaşı, 2017, s.74; Vedder, Berry, Sabatier ve Sam, 2009, s.643). Kağıtçıbaşı'nın Aile Değişim Modeli'nde yer alan iki temel sosyo-kültürel unsur bağlam ve aile sistemleridir. Bağlam; ailenin içinde yer aldığı "kültür", "yaşam koşulları" ve bu ikisinin etkilediği "aile yapısı"ndan oluşur. Modelin diğer ana unsuru olan aile sistemlerini oluşturan üç alt yapıdan; "aile değerleri" ile "aile içi etkileşimler ve sosyalleştirme" ise hem birbirini etkiler hem de bağlamdan doğrudan etkilenir.

Değerin aile için önemi (Hoge, Petrillo ve Smith, 1982), ebeveynin değeri ne kadar benimsediği (Goodnow, 1997) ve motivasyonu değer aktarımının yeni nesil tarafından içselleştirilme düzeyini belirler (Akt., Albert, Trommsdorff ve Wisnubrata, 2009, s.222.). Ebeveyn eğitiminin de desteği (Schönpflug, 2001, s.176) ile aile üyeleri arasındaki nitelikli duygusal iletişim ve olumlu aile içi ilişkiler değer aktarımını ve kabulünü kolaylaştırır (Min, Silverstein ve Lendon, 2012, s.113). Ebeveynler arası duygusal ve sözel ilişkinin iyi olması, evliliğin çocuklara olumlu yansımaları

(Schönpflug, 2001, s.176), ebeveynlerin ortak bir değerde buluşması ve mesajların tutarlı ve açık olması (Knafo ve Schwartz, 2003, s.597), çocukların değeri benimsemesini ve değer aktarımını kolaylaştırır. Bununla birlikte, benimsenen değer kendi yapısı da önemlidir. Söz gelimi; yeniliğe açıklık gibi bireysel değerler ailenin çabası olmaksızın çocuk tarafından içselleştirilebilir (Albert ve ark., 2009). Çocuğun içinde büyüdüğü kültürel çevrenin ebeveynin kontrolünü nasıl tanımladığı ve çocuğun bu kontrolü nasıl algıladığı değer aktarımında önemli bir etkidir. Örneğin, Endonezya (Albert vd., 2009) gibi muhafazacılık değerinin yaygın olarak benimsendiği toplumlarda sergilenen yetkeci ebeveynlik, çocuk tarafından baskı olarak algılanmaz ve değer aktarımının sürengeliği sağlanabilir.

Azınlık Gruplarda Değer Aktarımı

Savaş gibi ekonomik koşulların değişimine neden olan tarihsel ve kültürel olaylar (Brannen vd., 2011, s.156) beraberinde göçü getirerek yoksulluk ve uyum problemleri yaşayan etnik azınlık grupların oluşmasına (Kağıtçıbaşı, 2017, s.321-322) neden olmaktadır. Azınlık grup veya göçmenler gibi kültürel farklılıklara maruz kalan gruplarda genç nesli değişen sosyal yapıda büyütme, aile içi değer benzerliğini arttırabileceği gibi değer farklılıklarına da neden olabilmektedir (Vedder vd., 2009; Brannen vd., 2011). Azınlık gruptan ebeveynler sosyal uyum ile öznel iyiliği sağlamak (Öztürk ve Ünal, 2019, s.64) amacıyla, toplumun normlarına uygun değerleri aktarmayı önceleyebilmekte (Tam, 2015, s.2-3), baskın gruptan algıladıkları toplumsal baskı, dışlayıcı düşünce ve tutumlar nedeniyle ise öz kültürlerini korumak ve sürdürmek amacıyla kolektivist değerleri benimsemeye (Coon ve Kimmelmeier, 2001, s.350) ve öz kültürel değerlerini çocuklarına aktarmaya daha meyilli olabilmektedirler (Idema ve Phalet, 2007, s.73; Vedder vd., 2009, s.643). Çocuklar ise göç ile mücadeleyi kolaylaştırıcı değerleri benimsemeye eğilimli olabilmekte; aktarımla maruz kaldıkları değerlerin yanı sıra kendi duygudurumları da geliştirdikleri değerler üzerinde etkili olabilmektedir (Öcal ve Yıldırım, 2014). Azınlık gruplarından gençler, bir taraftan grup içi bağlılıklarını sürdürürken diğer taraftan baskın toplumun değerlerini benimseyebilmektedir (Coon ve Kimmelmeier, 2001, s.360). Bununla birlikte, söz konusu araştırma sonucunu etkileyen bir faktör de katılımcı gençlerin eğitilmiş olmasıdır.

Amaç

Aile içindeki değer aktarımında süreksizlik ve sosyoekonomik ve sosyokültürel zorluklar, en çok dezavantajlı yaşam koşullarında büyüyen azınlık gruplarda ortaya çıkmakta ve çocukların gelişimini etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı siyahi bir ergen kız çocuğunun dilinden aktarıldığı edebi bir eser olan Toni Morrison'un (1994) "*En Mavi Göz*" romanı metni üzerinde sistematik bir çalışma yürüterek; dezavantajlı gruba mensup temsili bir ailede temel değerlerin (Schwartz, 2006) aktarımını ve çocuğa verilen değeri (Kağıtçıbaşı, 2017); sosyo-kültürel, sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik koşullar ile bağlantılı biçimde ele almaktır. Değerler ile ilgili kuramsal çerçeve ve görgül araştırma bulguları doğrultusunda bu çalışmanın hipotezleri:

1. Düşük sosyo-ekonomik düzey ve sosyo-demografik özellikler gibi çoklu dezavantaja sahip olan azınlık gruplarda belirecek değer temalarının Schwartz'ın kolektivist değerleri ile ve Kağıtçıbaşı'nın çocuğa verilen maddi değer ile uyumu beklenmektedir.
2. Değer aktarımı, sosyo-ekonomik ve demografik bir grup özelliğine bağlı olarak, seçici biçimde süregelen olacak; kuşakların koşullarının iyileştiği sürece bireyci değerlerin genç kuşakta benimsenmesi gözlenecektir.

Yöntem

Dezavantajlı bir grupta kuşaklar arası değer aktarımı, Toni Morrison'un (1994, Türkçe Çev. 1993) "*En Mavi Göz*" roman metnindeki ifadeler üzerinden niteliksel bir analiz ile ele alınarak tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Tematik analiz, araştırma sorusuna dair önemli bir açıklamayı barındıran ve ele alınan verideki örüntüler olarak tanımlanabilecek temaların tespiti, analizi ve raporlamasını içeren niteliksel bir analiz yöntemidir. Temaların, bir kuramdan hareket ile tüm dengeli ve farklı yollarla belirleyebilecek esnek bir analiz olan tümevarımlı biçimlerde ele alınmasına imkân sunması (Braun ve Clarke, 2019) sebebiyle tematik analiz yöntemi kullanılmıştır.

Romanda azınlık grubun üyesi olan Breedlove ailesinin benimsediği değerlere dair anlatılar analiz edilmiştir. Aracılık edebilecek koşullar olarak; romanın anlatıcısı Claudia MacTeer'in ailesinin ve Breedlove ailesinin ardıl üç kuşağına dair sosyo-demografik bilgiler, çalıştıkları işler, eşler arasındaki ilişki, çocuğa verilen değere ve değer aktarımında toplumun payının anlaşılması için Claudia'nın topluma dair gözlemlerinin paylaşıldığı ifadelerle odaklanılmıştır.

İşlem

Bu çalışmada, temelde tümdengelim tematik analiz yöntemi ile ve veri setinin ince ayrıntılarıyla düzenlenmesine ve betimlenmesine olanak sağlanmıştır. Schwartz'ın değerler kuramı temel alınarak on temel değer tema olarak belirlenmiştir. Kağıtçıbaşı'nın Aile Değişim Kuramı'nda çocuğa verilen değerle ilişkilendirdiği sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik özellikler, değer aktarımını şekillendiren temalara kaynak oluşturmuştur. "En Mavi Göz" (Morrison, 1994; Türkçe Çev. 1993) romanında yer alan 216 sayfa içindeki 40 bin ifade arasından değerlere dair ifadeler ele alınmıştır. Verilerin tespitinde temelde metinde yer alan ve değerlere doğrudan atıfta bulunan kelimelerin varlığının arandığı anlamsal ölçüt kullanılmış, yanı sıra romanın olay örgüsünden kaynaklı araştırmacıların yorumlamasına dayalı örtük ölçütten de yararlanılmıştır. İzlenen kodlama çerçevesi ile değerlere dair 200 civarında veriye ulaşılmıştır. Yapılan ilk bağımsız kodlama turunda, iki bağımsız değerlendirmeci arası uyum indeksi %87'dir ve yeterli düzeyde bulunmuştur; dolayısıyla ikinci bir bağımsız kodlama turuna gerek görülmemiştir (Campbell, Quincy, Osserman ve Pedersen, 2013). Bulgular bölümünde, sırasıyla Pecola'nın yakın sosyal çevresinin ekonomik ve demografik özellikleri tanıtılacak ve takip eden biçimde temalar aktarılacaktır. Her bir tema başlığı altında; metinde ilgili temayı en belirgin biçimde temsil eden örnek ifadeler sunulmuş ve alıntılanan her ifadenin yanına sayfa numarası yazılmıştır. Okuyucuya her bir tema için ulaşılan tüm ifadelerle dair genel bir fikir vermesi amacı ile hazırlanan birer frekans tablosu sunulmuştur.

Bulgular

Breedlove ve MacTeer ailelerinin azınlık olma durumu ve sosyo-ekonomik statülerine dair betimleyici bulgular

Aile üyelerinin etnik kökeni ve azınlık olma durumları ile ilişkili sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik özelliklerini betimleyen veriler Tablo 1'de ve Tablo 2'de sunulmuştur. Breedlove MacTeer ailelerinin, genellikle çalıştıkları işler ve ekonomik koşullarla ilişkin verileri ile oluşturulan bu ortak tema içinde değerlendirilen ifadeler:

"Breedlove'ların ... Yoksul ve Zenci oldukları için, ...yaşıyorlardı orada." (s.38)

"Ailenin geçimini sağlamak için çeşitli işler yapar, gece gündüz çalışır babam." (s.59)

"İki yıl sonra okulu bırakan Cholly, Tyson tahılçılık ambarında bir iş buldu. Ortalığı süpürüyor, söylenenleri yapıyor, çuvalları tartıyor, onları arabalara yerleştiriyordu." (s.125)

Tablo 1. Sosyo-ekonomik düzeye dair betimleyici tablo

Alt temalar	Frekans
Yaşadıkları bölgedeki düşük sosyoekonomik seviyesi	4
Breedlove ailesinin yoksulluğu	12
Ebeveyn ve çocukların düşük vasıf ve gelirli işlerde çalışması	6
Düşük sosyoekonomik seviyenin aile içi ilişkilere yansımaları	4
Sosyoekonomik seviyenin toplulukla ilişkilere yansımaları	2
Toplam	28

Eğitim düzeyi

Sosyo-ekonomik seviyesi düşük bu göçmen grubunun eğitim seviyesinin de düşük olması beklenmektedir. Breedlove ailesinin tüm fertlerinin okulu bırakması bu beklentiye karşılık gelmektedir.

"Okula gitmiş olduğu dört yıllık süre içinde..." (s.104)

"...okulu bırakacak yaşa gelmiş olan Pauline için bir rahatlık getirdi... Savaş sona erdiğinde ikizler on yaşındaydı, bir işte çalışmak için onlar da okulu bıraktılar." (s.105)

Erkek kardeşlerinin de okulu bırakması, her iki cinsiyet için de eğitimin önemsenmediğini göstermektedir. Cholly Breedlove de aynı şekilde eğitimini bırakarak çeşitli işlerde çalışmaya başlamıştır:

"...dört yıl okula gitmişti." (s.124)

Pecola okulu bırakmıştır:

"...Şimdi ise okula gitmiyorum artık." (s.183)

Kitapta eğitim gören siyahîlerin de görmeyenleri küçümsediği, sosyoekonomik seviyeyle eğitim arasındaki ilişkiyi değerlendiren şehirlerarası bir veri de sunulmuştur:

"Mobile ve Aiken'li esmer kızlar herkesin geliri yüksek işlerde çalıştığı, sessizliğin hüküm sürdüğü Zenci mahallelerinde kız kardeşlerinden farklı olarak yaşarlar... Yüksekokullarda, normal okullarda okurlar, ...Terbiyeli olmayı. Tutumlu, sabırlı, iyi ahlaklı, görgü kurallarını bilen kişiler olarak özenle yetiştirirler..." (s.78-80)

Değerlerin aktarımının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi

Kadın karakterlerin ön planda olduğu metinde; daha çok uyma, geleneksellik ve iyilikseverlik değerlerini benimsediği, çocuklarla iletişimin anneler üzerinden kurulduğu saptanmıştır.

"Erkekliğimize kazanılmış olan bir mal gözüyle bakılıyor, kadınlığımız da uysallık olarak tanımlanıyordu." (s.169)

Bayan Breedlove'un ise gençliğinde uyma ve geleneksellik değerini benimsediği, bu değerleri Pecola'dan beklerken oğlu Sammy'den beklememesi ve Pecola'nın uyma göstermesine dair veriler kuşak ve cinsiyet değişkenlerini birleştirmektedir:

"Pauline'se o zaman evin en büyük kızı olarak eve bakmakla yükümlüydü. ...onarımıyla uğraşır, yumurtaları toplar, ortalığı süpürür, yemek pişirir ve iki küçük çocuğa bakardı..." (s.105)

"Şu çamaşırları alıp defol git buradan, ben de bu pisliği temizleyeyim,' dedi Pecola'ya." (Bayan Pauline Breedlove, s.101)

"On dört yaşındayken en az on yedi kez evden kaçmasıyla ünlüydü..." (Sammy Breedlove, s.43)

MacTeer ailesinde ise Bayan MacTeer'in kızları Claudia ve Frieda'dan uyma değerini benimsemelerini beklediği ancak kızların daha özerk davranabildiği görülmektedir:

"Ama onları yakarsak yemek zorunda kalmayız." (s.76)

Bu ifadelerden yola çıkarak, "En Mavi Göz" (Morrison, 1994) romanının; kültürel azınlıktan, düşük sosyoekonomik koşulları olan bir bölgede yaşayan, yoksul, eğitimsiz ve düşük vasıflı işlerde çalışan ebeveynleri tarafından ve işlevsiz bir ailede büyütülen ergenlerde değerleri ve aktarımını ele almak için temsili bir "kurgu" sunduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2. Değer aktarımı ile ilişkili sosyo-demografik faktörlere dair frekans tablosu

Temalar	Açıklama	Frekans
Eğitim düzeyi	Bayan Breedlove'ın okulu bırakması	2
	Bay Breedlove'ın okulu bırakması	2
	Pecola'nın okulu bırakması	2
	Şehirlerarası eğitim farkı	2
Ara Toplam		8
Toplumsal cinsiyet	Cinsiyet farkı	2
	Kadının değer aktarımına etkisi	1
	Ailesiz büyümenin değer aktarımına etkisi	2
	Kız çocuklarının değer aktarımını daha kabul edici olması	3
	Claudia ve Frieda'nın uyma davranışı göstermemeleri	4
Ara Toplam		12
Kuşak	Çocukluk ve yetişkinlik farkına vurgu	3
Toplam		23

Schwartz'ın Dört Temel Değer Boyutu ve On Temel Değer Motivasyonuna Dair Niteliksel Bulgular

Analizin bir sonraki adımında metnin değerler ile ilgili ifadeleri ele alınmıştır. Bu adımdaki tematik analizin kuramsal çerçevesini Schwartz'ın dört temel değer boyutu ve on temel değer motivasyonu oluşturmuştur.

Muhafazacılık Boyutu

Değerler ile ilgili ifadelerden, muhafazacılık boyutunu oluşturan uyma, geleneksellik ve güvenlik motivasyonlarına örnekler aşağıda sunulmuştur. Sosyoekonomik seviyesi düşük ve azınlık olan Breedlove ve MacTeer ailelerinde belirecek öncelikli değer boyutunun muhafazacılık olacağı beklenmektedir. Muhafazacılık temel değeri ve uyma, geleneksellik ve güvenlik motivasyonlarını betimleyen veriler Tablo 3'de sunulmuştur.

Uyma

Ailelerin uyma değerini benimsedikleri şu ifadeler ile belirtilebilir:

"Büyüklerimiz bizimle konuşmazlar-emir verirler bize. Bilgi vermeden, yapmamız gerekeni söylerler." (s.12)

"...öğrenirken bile değişim denen şeyin, gelişim değil çevreye uymak olduğunu öğrenmem gibi ..." (s.24)

"...Yaşam sürecine arka kapıdan usul usul giriyorlar, ortama uyum sağlıyorlardı. Dünya da herkes onlara buyruk verme durumundaydı. Beyaz kadınlar, "Şunu yap," derlerdi... Siyahlar da 'Boşver' derlerdi. Buyruk alınmasına gerek duyulmayan kişiler, Zenci çocuklar ve yine kendileriydi." (s.130)

Geleneksellik

Geleneksellik değerinin örneklerinde özellikle annelerin Tanrı'yla güçlü bir bağ kurduğu görülmüştür:

"Sanki her şeyi bilen gizemli bir usta, onların her birine birer çirkinlik maskesi vermiş, onlar da bir şey demeden kabul etmişti..." (s.38-39)

"...Tut elimden ulu Tanrım, Bana yol göster, ayakta kalayım..." (s.106)

Güvenlik

Azınlık gruplarının muhafazacılık boyutu altında yer alan güvenlik değerini de benimsemesi beklenir. Claudia'nın ağzından aktarılan şu ifadeler güvenlik değerinin benimsenme biçimini göstermektedir:

"... Ama daha sonra Zenci bir kadının, beyaz bir kadın uğruna, Zenci bir adamdan ayrılması anlamlı görünmedi bana." (s.112)

"Bu sömürge beyaz efendilerimizin kuşkusuz en kötü özelliklerini en heyecan verici, en göze batar özellikler olarak benimsedik. Kendi ırkımızın kimliğini korurken, en hoş giden, en az zorluk çıkaran özelliklerimizi alıkoyduk." (s.169)

Muhafazacılık temel değerini yansıtan uyma, geleneksellik ve güvenlik ifadelerinin metin boyunca belirgin olduğu; azınlık grup üyelerince benimsendiği söylenebilir. Güvenlik değeri temasında ise, azınlıkların ulusal düzenin yanı sıra genel düzene uyumlu geleneksel değerlerini de korumaya çalıştıkları görülmüştür. Yanı sıra toplumda ırka dayalı bir ayrımcılığın olduğu ve bu durumun ulusal düzeydeki güvenlik değerinin benimsenmesini engellediği ve azınlık grup üyeleri arasında grup içi ve benliğin güvenliğini öncelediği söylenebilir.

Tablo 3. Muhafazacılık değerinin gözlendiği kişi/ grupların frekans tablosu

Motivasyonlar	Kişi/Grup	Frekans
Uyma	Breedlove ailesi	4
	Toplum	5
	MacTeer ailesi	2
Ara Toplam		11
Geleneksellik	Breedlove ailesi	7
	Toplum	7
	MacTeer ailesi	4
Ara Toplam		18
Güvenlik	Breedlove ailesi	3
	Toplum	3
	MacTeer ailesi	2
	Benliğe atfedilen	2
Ara Toplam		10
Toplam		39

Yeniliğe Açıklık Boyutu

Yeniliğe Açıklık, karşıt boyutu olan Muhafazacılık arttıkça azalan ve genç kuşaklarda gözlenen bir değerdir. Metinde ilgili ifadeler; özyönelim, uyarılım ve hazcılık (kısmen özgenişletim ile de ilişkilidir) motivasyonları altında toplanmaktadır. Yeniliğe açıklık değer boyutuna dair tüm verilerin aşağıda belirtilen ifadelerden ibaret olması sebebiyle frekans tablosu sunulmamıştır.

Özyönelim

Claudia kendisi ve Pecola'nın özerklik, bağımsızlık ve üretkenlik temelindeki çabalarını ve çevrenin tavrını şu ifadeler ile açıklar:

"Sinir bozucu ve hayal gücünden yoksun bir temizlik. Kollarıma, yüzüme mürekkeple yapmış olduğum işaretler, bütün yapıtlarım ve günün öteki birikimleri yok olur, onların yerini soğuktan ürpermiş olan tüylerim alırdı." (s.23)

"Kara renkli kabuğundan çıkıp dünyaya mavi gözlerle bakmak isteyen küçük Zenci bir kızdı o." (s.166)

"...kendimizi savunma durumundaydık; dik başlı, hesaplı kitaplı ve saldırgan olmuştuk. Kimsenin bize ilgi gösterdiği falan yoktu, o yüzden kendimize çok ilgi gösteriyorduk. Sınırlarımızın ne olduğunu, o zamanlar, bilmiyorduk. Tek kusurumuz boyumuzdu; herkes bize kendileri daha büyük ve güçlü olduğu için emir veriyordu. İşte bu yüzden acıma ve gurur duygularıyla güçlendirilmiş bir güvenle olayların gidişini ve bir insanın yaşamını değiştirmeye karar verdik." (s.179)

Ergenlerin özerkliği, bağımsızlığı, üretkenliği temel alan özyönelim üzerine ayrıntılı biçimde düşünerek yeniliğe açıklık değerini benimsemeye çabaladıkları görülmektedir. Sosyoekonomik seviyenin düşük ve yaşam şartlarının zor olduğu koşullarda ise toplumun ve ailenin özyönelim motivasyonunu önemsemediği, hatta aksine ergenlerin benimsemesini engellenmeye yönelik tutumlar sergiledikleri söylenebilir.

Uyarılım

Claudia akranlarıyla içinde buldukları durumu; uyarılım arama motivasyonlarının olamayışını tek bir ifade ile özetler:

"Kuruntuydu bu çünkü güçlü falan değil, yalnızca saldırgandık; özgür değil, olsa olsa her şeye izinliydik; sevecen değil, kibardık; iyi insan değil, terbiyeliydik. Kendimize cesur diyebilmek için ölüme dalkavukluk ediyor, hırsızlar gibi yaşamdan gizleniyorduk." (s.192)

Risk ve heyecan arayışından doğan uyarılım arama, göçmen ve azınlık gruplarının öncelik vermediği bir değerdir. Ele alınan metinde, beklentiler doğrultusunda, uyarılım motivasyonu örneği bulunmamaktadır.

Hazcılık

Metinde hazcılığa dair dikkat çekici veriler Bay ve Bayan Breedlove içindir ve şöyle ifade edilmişlerdir:

"Pauline artık çocuk değildi. Ama çocuklarla birlikte o da çocuklaşıyordu, ... Olayların akışı içinde kendi yerini saptamış; zevklenmek için daha rahat zamanlara, geriye dönüş yapmıştı." (s.118)

"Cholly yine oradaki en önemli kişiydi... Kadınların ilgisi, erkeklerin başını okşamaları Cholly'nin hoşuna gidiyor, özenli konuşmaları onu büyülüyordu." (s.132) "Kızını nasıl sevebilirdi? Duyguları var mıydı o kızın acaba?" (s.153)

Mutluluk Bayan Breedlove'in çocuklarının doğumuyla yaşadığı bir haldir ve Bay Breedlove ise bu zevki çocukluğunda tek bir an yaşamış ve yetişkinliğinde ise hazcılık öz kızının hayatını karartıcı bir arayış olmuştur. Bu veriler, yoksul ve azınlık grupların yaşamdan keyif almak ve duygusal açıdan zevk alma motivasyonu olan hazcılığın en az önceledikleri bir diğer motivasyon olduğuna işaret eder.

Özgenişletim Boyutu

Schwartz'ın Temel Değerler kuramının ikinci ekseninin bir kutbunda yer alan özgenişletim, toplumun hiyerarşik düzenine uyum sağlama ve saygınlık kazanma motivasyonlarını içeren bir değerdir. Sosyal normallığe uymayı, zeki, hırslı ve topluma etki edebilmeyi içeren başarı değeri sosyoekonomik seviyesi yüksek, bireyci kültürlerde önceliklidir. Özgenişletim temel değeri ve başarı ve güç motivasyonlarını betimleyen veriler Tablo 4'te sunulmuştur.

Başarı

Claudia ve Frieda'nın başarı motivasyonları şu şekilde ifade edilmiştir:

"...Bisiklet alacağımıza inanıyor, her günün önemli bir bölümünü kasabada dolaşıp tohum satarak geçiriyorduk. ...her evin kapısını çalıyor, açılan her kapıdan içeri dalıp çıkıyorduk." (s.176)

Breedlove ailesinde ise başarıdan ziyade Cholly'nin kendisine ve çocuklarına karşı hissettiği başarısızlık öne çıkarılmıştır:

"... Başarısızlığına, yetersizliğine tanık olan kişiden nefret ediyordu. ..." (s.142-143)

Beyaz bir göçmen olan bir komşu ile ilgili bir ifade ise şu biçimdedir:

"Pecola'yı görmüyor, çünkü onun için görmesi gereken bir şey yok... Kaybetme düşüncesiyle duyguları körelmiş, elli iki yaşında beyaz göçmen bir bakkal, küçük bir Zenci kızı nasıl görebilsin? Yaşamında hiçbir şey başarının istenir ya da gerekli oluşu bir yana, ulaşılabılır olduğunu düşündürmemiştii ona." (s.48)

Bu ifadeler değerlendirildiğinde, beklentilerimiz doğrultusunda, etnik ve göçmen azınlık gruplardaki yetişkinlerde özgenişletim değerinin/başarı motivasyonunun öncelikli olmadığı söylenebilir. Buna karşın; genç kuşağın başarı çabalarını yansıtan ifadeler mevcuttur.

Güç

Breedlove ailesinde güç motivasyonunun kendini anne ve baba arasında aile içi şiddette gösterdiğini ve güvenlik değerini de tehdit ettiğini söylemek mümkündür:

"Birbirlerini öldürmeme konusunda aralarında sözsüz bir anlaşma vardı..." (s.42-43)

"Her biri, öfke özlem, gurur, öç alma, yalnızlık, yoksulluk, yenilgi ve açlık duygularına sarınmış olarak birer birer kapısına gelirdi. En basit şeyleri istiyorlardı: Sevgi, sağlık ve para." (s.164)

Pecola'nın ise güç değerini benimsemediği Claudia'nın şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

"Üzerimde üstünlük kurmak gibi bir niyeti olmadığını anlayınca sevmiştik onu." (s.20)

Claudia ise kendi güç motivasyonuna dair bir deneyimini şu şekilde anlatmaktadır:

"Pecola... Duyduğu acı bende ters etki yaratıyordu. Onun kabuğunu kırmak, açmak, kamburlaşmış, eğri omurgasına bir sopa sokarak dik durması ve derdini sokağa tükürüp atmasını istiyordum. Ama o derdini gözlerine vuracak bir yerde tutuyordu." (s.71).

Ayrıcalıklı veya çoğunluk grupları temsil eden gücün azınlık gruptaki yansıması ise şu şekilde ifade edilmiştir:

"...kendisini küçük gören alacaklılar, hizmetliler şimdi Pauline, Fisher'lar adına konuştuğunda ona saygı gösteriyordu..." (s.119)

Son olarak, beyaz bir kız olan Maureen'in ağzından aktarılan *"Dava demek, istediğiniz insanı tepeleyebileceğiniz ve kimsenin de hiçbir şey yapamayacağı zaman demektir."* (s.66) ifadesi, azınlık ve çoğunluk grupların güç değerini karşılaştırıp özetleyen bir veri olarak görülebilir. Dışlanan ve ayrımcılığa maruz kalan göçmen ve azınlık gruptan erkeklerinin güç değerini kendinden güçsüz olan kadın ve çocukları ezmekte yansıttığı ve genel olarak azınlık gruplarının güç ile şiddet kavramlarını ilişkilendirebildikleri görülebilir.

Tablo 4. Özgenişletim değerinin kişi/grup frekans tablosu

Motivasyonlar	Kişi/Grup	Değerin Benimsendiğine Yönelik İfadeler İçin Frekans	Değerin Benimsenmediğine Yönelik İfadeler İçin Frekans
	Breedlove ailesi	-	3
Başarı	Toplum	-	1
	MacTeer ailesi	1	1
Ara Toplam		1	5
	Breedlove ailesi	6	3
Güç	MacTeer ailesi	6	-
	Toplum	1	-
Ara Toplam		13	3
Toplam		14	8

Not. "-" simgesi net bir veri olmadığını ifade etmektedir.

Öz Aşkınlık Boyutu

Etnik azınlık gruplarında kolektivist değerlerin benimsenmesi ve dolayısıyla aile üyelerinde öz aşkınlık değerinin (özellikle iyilikseverlik motivasyonun) belirgin olması beklenmektedir. Öz aşkınlık temel değeri ve iyilikseverlik ve evrensellik motivasyonlarını betimleyen veriler Tablo 5'te sunulmuştur.

İyilikseverlik

Toplumsal ilişkiler temelinde iyilikseverlik motivasyonun görülmediğine dair örnek ifadeler şöyledir: *"...insanlar birbirleriyle geçinemiyorsa, hiçbir şeyin değeri kalmaz."* (s.111)

"Hepimiz -Pecola'yı tanıyan herkes- çöpümüzü onun üzerine atıp temizledikten sonra çok sağlıklı hissediyorduk kendimizi." (s.191)

Toplum içinde iyilikseverliğin sergilendiği fakat aile içinde bu değer aksine davranış örnekleri Bayan Breedlove (Pauline) için ifade edilmektedir: *"Pauline bu düzeni, bu güzelliği, özel bir dünya olarak kendine saklıyor, o dünyayı, kendi yaşadığı eve asla sokmuyor, çocuklarıyla tanıştırmıyordu."* (s.120)

Bu ifadelerle, iyilikseverliğin benimsendiği, sergilenen grubun kültürel ve demografik özelliğine göre düzenlenen ve genellenmeyen bir motivasyon olduğu görülmüştür.

Evrensellik

Claudia şu sözleri ile evrensellik değerinin olmadığını ifade eder: *"Bir sınıf ya da bir kast olarak bir azınlık olduğumuzdan, yaşamın etek kıvrıntısı üzerinde neresi olursa olsun, gidiyorduk, zayıf durumumuzu güçlendirmek, tutunacak bir yer bulmak, ya da bu giysinin içlerine sokulmak için kendi başımıza çaba gösteriyorduk. Dışlanmış olan varlığımız, her nasılsa, birlikte yaşamayı öğrenmiş olduğumuz bir şeydi, belki de soyut olduğu için."* (s.18-19).

"...Biz ondan daha aşağı durumdaydık. Daha iyi daha akıllı, ama yine de daha aşağı... Maureen Peal gibi kişilerle göz göze geldiklerinde öğretmenlerin gözlerinde beliren kaygan ışıltıyı bozamazdık." (s.71)

"Aldatmacasız ve gösterişsiz olarak, yine de âşıktık kendimize o zamanlar. Derilerimizle bir alıp vereceğimiz yoktu, içimiz rahattı, duygularımızın bize aktardığı bilgilerden hoşnuttuk, kendi kirimize hayrandık, kendi yaralarımızı kendimiz sarıyorduk, bütün bunları bir alçaklık olarak algılamıyorduk..." (s.71-72)

"... Beyaz taşbembeklere karşı duyulan o evrensel sevgiye karşılık istiyordum bunu." (s.178)

Bu ifadeler, toplumun gerçek evrensellik değerinden uzak olarak yansıtıldığını ve toplumun mevcut "evrensellik anlayışı"nın ise azınlık gruplara zarar verdiğine işaret eder. İncelenen metnin ana temalarından biri olan ayrımcılık, beklentilerimiz doğrultusunda evrensellik değeri ile ters düşmektedir.

Tablo 5. Öz aşkınlık değerinin kişi/grup frekans tablosu

Motivasyonlar	Kişi/Grup	Değerin Benimsendiğine Yönelik İfadeler İçin Frekans	Değerin Benimsenmediğine Yönelik İfadeler İçin Frekans
İyilikseverlik	Breedlove ailesi	6	4
	Toplum	2	4
	MacTeer ailesi	5	4
Ara Toplam		13	12
Evrensellik	Toplum	1	11
	MacTeer ailesi	1	1
Ara Toplam		2	12
Toplam			24

Çocuğun Değeri, Aile Etkileşimleri ve Sosyalleştirme Biçimi

Bu bölümde, çocuğa aile içinde verilen değer, eşler arası ilişkiler ve ebeveyn- çocuk iletişimi ve ebeveynlik biçimlerini içeren ifadeler ve çocukların tepkilerine dair veriler ele alınmaktadır. Bu bölüme dair verilerin betimleyici bir özeti ise Tablo 6'da sunulmuştur.

Her iki ailede de çocuktan ekonomik bir kazancından beklendiğine yönelik ifadeler:

"Kömür toplamaktan döndüğüm bir gün..." (s.12)

"... Güneş batmadan önce çamaşırları asması gerekiyor." (s.95)

Breedlove ailesindeki ilişkilere dair ifadeler:

"Bayan Breedlove'ın yaşamının bu sönük, birbirinden farklı olmayan günleri bu kavgalarla belirleniyor..." (s.41)

"Bayan Breedlove kolundan çekerek ona bir tokat daha patlattı, öfkeden incelmış bir sesle, Pecola'ya doğrudan, Frieda ile bana da dolaylı olarak sövüp saydı." (s.101)

"Adamın tüm yaptığı sarhoş olmak ve karısını dövmektir." (s.185)

Claudia'nın ağzından annesi Bayan MacTeer'in ebeveynlik stillini yansıtan ifadeler şöyledir:

"Annemi yine çağırmağı göze alamıyorum... Annemin öfkesi beni aşağılıyor, sözleri yanaklarımı sıyrıp geçiyor, ağlıyorum. Bana kızgın olmadığını bilemem, ama hastalığa kızdığını biliyorum. Hastalığa 'tutulmama' yol açan güçsüzlüğümü küçümsediği inancındayım." (s.13)

"Baharda daha değişik dayak atarlardı bize. Kışın kayışla dövülmenin verdiği uyuşturucu acının yerini, acısı kamçılama bittikten çok sonra geçen, bu taze yeşil dallar alırdı." (s.90)

"... Bizi kamçulamaktan başka bir şey yapamaz... Dediği doğrudu Frieda'nın. Bizi ne öldürebilir, ne kahkahalarla güler, ne de şişe fırlatırdı annem." (s.97/7)

"Yoğun ve koyu Alagan şurubuna benzeyen sevgi, kırık pencereden azar azar içeri giriyordu... Sevgi, merhemle birlikte göğsümü kapladı..." (s.14) *"Annem... Sonra her ikisini de kendine doğru çekerek başlarını karnına yasladı. Gözlerinde pişmanlık okunuyordu."* (s.32)

Bu ifadeler Bayan MacTeer'in uyguladığı katı disiplinin yanı sıra az da olsa şefkat (ve muhtemel bir pişmanlık) ile çocuklarına yaklaştığını göstermektedir.

Bayan Breedlove çalıştığı sosyoekonomik seviyesi yüksek evde ise evin kızıyla olumlu iletişim kurmakta ve sevgi göstermektedir:

"Kimdi onlar, Polly?" 'Sus. Aldırma onlara,' diye fısıldadı. Bu tatlı sözleriyle gölün üzerinde yansıyan güneşin batışı birbirleriyle bütünleşiyordu." (s.102)

Bay ve Bayan Breedlove'ın gençlik ve çocukluğunda maruz kaldıkları ebeveynliğin niteliğine dair veriler:

"On bir çocuktan dokuzuncusu olmasına... karşın, yaşamının ikinci yılında ayağına batan paslı çiviye karşı gösterilen umursamazlık, Pauline Williams'ı bütünüyle adsız kalmaktan kurtarmıştı." (s.103)

"Cholly daha dört günlükken annesi onu iki battaniye ile bir gazete kâğıdına sarıp sarmalayıp demiryolu yakınındaki bir çöp yığının üzerine bırakmıştı." (s.124)

"... Nasıl çocuk yetiştirileceği konusunda hiçbir düşüncesi olmadığından ve kendisini yetiştiren anne ya da baba görmediğinden böyle bir ilişkinin nasıl olabileceğini aklı almıyordu bile." (s.152)

"On üç yaşından bu yana tek başına olmasaydı, kendisine bakan, ama yaşı, cinsiyeti, yaşlı bir kadından başka birilerini tanımış olsaydı, çocuklarıyla kendi arasında daha tutarlı bir ilişki kurmak gerektiğini duyabilirdi." (s.152).

Çocukla iletişimin kurulmadığı, sevginin aktarılmadığı ve şiddet uygulandığı tüm bu örnekler çocuğa verilen maddi/faydacı değeri yansıtır. Breedlove ailesi

ebeveynlerinin çocukluk dönemlerinde maruz kaldıkları ihmalkâr yetiştirme ve sevgisizlik çocuklarına sergiledikleri işlevsiz ebeveynliği ve muhafazacı değer aktarımını daha anlaşılır yapar.

Tablo 6. Aile sistemi ile ilgili alt temalara dair frekans tablosu

Tema	Açıklama	Frekans
Eşler arası ilişki	Bay ve Bayan Breedlove'ın kavgaları	11
Ebeveyn-çocuk ilişkisi	Bayan Breedlove'ın olumsuz bakım ve ilişkisi	8
	Bayan Breedlove'ın olumlu bakım ve ilişkisi	-
	Bayan MacTeer'in olumsuz bakım ve ilişkisi	17
	Bayan MacTeer'in olumlu bakım ve ilişkisi	2
	Bay ve Bayan Breedlove'ın çocukluğunda maruz kaldıkları olumsuz bakım ve ilişki	8
Ara Toplam		35
Çocuğun çalıştırılması		4
Toplam		50

Not. "-" simgesi üzerinde anlaşılan bir veri olmadığını ifade etmektedir.

Değerlerin Çocuklar Tarafından Eleştirisi

Claudia'nın şu ifadeleri uyma ve geleneksellik değerine ve bağlantılı olan olumsuz aile iklimine ve yetkeci ebeveynliğe yaptığı birer eleştiridir:

"Çocukların bu çatışmalara tepkileri farklıydı. Sammy ya bir süre lanet okur, ya evden çıkar gider, ya da kendini kavganın ortasına atardı. ... Öte yandan, cinsiyeti ve yaşının küçük oluşuyla kısıtlanmış olan Pecola, dayanıklılık yöntemleri üzerine deneyim kazanmaktaydı..." (s.43)

"...yetkenin kendimizden aşağıdakilere acımasız davranmak olduğuna, eğitimin de okula gitmek demek olduğuna inandık. Sert davranışları sevgi, tembelliği boş zaman olarak algılamıştık, kayıtsızlığın da özgürlük olduğunu düşünüyorduk..." (s.169)

"...suçun toprakta, arsada, kasamızda olduğunu söylüyorum... Bu topraklar belirli türdeki çiçeklere yaramıyor. Belirli tohumları beslemiyor, belirli meyveleri vermiyor, toprak kendi istenciyle bir şeyi öldürdüğünde, biz de boynumuzu büküp kurbanın yaşama hakkı olmadığını söylüyoruz." (s.192)

Metindeki bu ifadeler, değerlerin hiyerarşisinin aile içindeki olumlu iletişim ile değişebileceğini düşündürür. Tematik analizimize başlarken öngörmediğimiz ve analiz sırasında beliren bu yeni tema; muhafazacı değerler ile yetiştirilen çocuklara olumlu ailevi koşullar sunulduğunda ergenlik dönemindeki bu çocukların yeniliğe açıklık değerlerini benimseyebileceğini doğrudan işaret eder.

Tartışma ve Sonuç

Sosyal sınıflar arası farkın yoğun olduğu toplumlarda büyüyen ve azınlık gruplara mensup çocukların kültürleşmesini ve uyumunu anlamının bir yolu; kuşaklar arası değer aktarımının nasıl gerçekleştiğidir. Bu çalışmada Toni Morrison'un (1994) *"En Mavi Göz"* romanından yararlanarak, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip etnik azınlıktan iki ailede kuşaklar arası değer aktarımını etkileyen sosyo-kültürel, ekonomik ve demografik faktörler ve bağlantılı değerler üzerine tematik bir analiz yapılmıştır.

Betimleyici veriler, azınlık grubundan iki aile olan Breedlove ve MacTeer'lerin ortak kültürel art alanı ve sosyo-ekonomik seviyeyi paylaştıklarını; aile üyelerinin yetkinlik gerektirmeyen düşük statülü işlerde çalıştıklarını, anne eğitim düzeyinin az olduğunu ve değer aktarımının anne üzerinden açıklandığını göstermektedir. Bu ilk bulgular bu çalışmadaki tematik analizin konusu olan değer aktarımının; düşük sosyoekonomik bağlamda şekillenen bir ebeveyn-çocuk ilişkisi ile sınırlı olduğunu göstermektedir. Breedlove ailesinin sosyoekonomik seviyesinin oldukça düşük olduğu "yoksul"

kelimesinin metin içinde toplumla kıyaslamaya dayalı ve belirgin bir şekilde yer almasıyla görülmektedir. Bunun yanı sıra romanın tümünde ebeveyn işlerinin düşük vasıflı olmasına ve çocukların çalıştırılmasına dayalı örnekler bu bulguyu desteklemektedir. MacTeer ailesinde ve Breedlove ailelerinde değer aktarımında annelerin baskın rolüne dair veriler (Ranieri ve Barni, 2012) sosyoekonomik seviyesi düşük grupları kapsayan ilişkili literatür ile tutarlıdır. ABD'de boylamsal olarak çalışılan 352 aile ve Polonya'da kesitsel olarak çalışılan 1557 erkek ve 177 çocuk ve annesiyle görüşme yapılmış, hem ABD hem de Polonya'da ebeveynin iş niteliği ile bağlantılı ailenin sosyal konumunun, ebeveynleri ve değer aktarımıyla çocukların değer öncelikleri arasında ilişki olduğu görülmüştür (Kohn vd., 1986). Üç kuşak İngiliz babaların incelendiği 12 vakalık bir araştırmada en üst kuşağın erken dönemde okulu terk ettiği, hemen evlilik ve iş hayatına atıldığı, çocuklarına psikolojik değer vermediği ancak çocuklarını eğitim ve geleneksel değerleri benimsemeleri yönünde desteklediği öğrenilmiştir. Son kuşağın ise yeniliğe açıklık değerlerini daha fazla benimseyerek iş girişimlerinde bulunduğu, daha geç evlilik yaptığı, aile hayatında eşitlikçi bir tutum sergilediği ve çocuklarına psikolojik değer gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum kuşaklar arası değer farklılıklarını da ortaya koyar (Brannen vd., 2011). Tüm bu bulgular, kuşaklar arasında değer aktarımının seçici bir süreğenlik izlediğine dair hipotezi destekler niteliktedir.

Azınlık gruba mensup ve düşük sosyo-ekonomik koşullarda yaşayan MacTeer ve Breedlove ailelerinde; ebeveynlerde muhafazacılık değeri sık, genç kuşakta ise yeniliğe açıklık ve özgenişletim değerleri seyrek de olsa gözlenmiş, literatürdeki bulguların aksine öz aşkınlık değerine dair seyrek veriye ulaşılmıştır. Öz aşkınlık değerini ile bağlantılı iyilikseverlik motivasyonunu ailelerin kendi üyeleri ile ilişkilerinden ziyade geniş toplumla kurdukları ilişkilerde sergiledikleri görülmüştür. Azınlık grubun üyesi olan çocukların ailelerinde muhafazacılık değerlerine maruz kalmalarının, farklı nitelikteki değerlerini benimsemelerine engel olmadığı; davranışlarında uyma ve muhafazacılık değerinin yanı sıra az sayıda da olsa yeniliğe açıklık değeri motivasyonlarından özyönelim ve özgenişletim değerine yönelik başarı motivasyonlarının gözlenmektedir.

Düşük sosyoekonomik düzeye eşlik eden eğitimsel olanaksızlıklar; azınlık gruplarında muhafazacılık değerlerini önemsemeyi artıran ve yeniliğe açıklık değerlerinin ön plana çıkartılmasını ise engelleyen kuvvetli birer etkendir (Yağmurlu vd., 2009). Araştırmamızda yeniliğe açıklık değer boyutunda yer alan hazcılık motivasyonu genç kuşakta ortaya çıkmamış, buna karşın Bay ve Bayan Breedlove'un çocuklukları ile ilgili bazı ifadelerde gözlenmiştir. Bununla birlikte, tematik analize başlarken öngörmediğimiz ama muhafazacı değerlerinin ergenlik dönemindeki çocuklar tarafından eleştirisine dair beliren yeni tema; riskli gruplardan kuşaklar arası değer aktarımında anne-kız çocuk arasındaki olumlu iletişimin katkısına ve genç kuşağın yeniliğe açıklık değerini benimsenebileceğine işaret etmektedir. Almanya'ya göç etmiş ve etmemiş Türk baba ve ergenlerle yapılan bir araştırmada göç eden babaların ergenlerden daha fazla kolektivist değerleri önemsedikleri görülür (Schönpflug, 2001, s.179). Azınlık ailelerdeki ebeveynlerin uyma ve geleneksellik gibi kolektivist değerleri benimsemesi ve çocuklardan da benimsemelerini beklemesi, buna karşın her ne kadar verimiz sınırlı olmakla birlikte- genç kuşağın değişime ayak uydurmak için yeniliğe açıklık değerlerini benimsemeye eğilimi göstermesine dair bulgumuzu destekleyici öncül bulgular mevcuttur (Albert ve Ferring'in, 2012; Schönpflug, 2001). Bireyleşme yolundaki ergenler, yeniliğe açıklığın hazcılık motivasyonunu annelerinden daha fazla önemsemektedir (Albert ve Ferring, 2012). Kuşaklar arası yapılan diğer araştırmalar da yaşlı kuşakların kolektivist değerleri daha çok önemserken genç neslin yeniliğe açıklık değerlerini daha çok önemsediklerini destekler. Öcal ve Yıldırım'ın (2014) araştırmalarında ise göçmen çocukların en fazla güvenlik değeri sonrasında ise evrensellik, uyum ve iyilikseverlik değeriyle özdeşleştikleri, muhafazacılık değerinin güç, haz ve uyarılım arama motivasyonlarına ise çok az önem verdikleri görülmüştür. Bulgularımız, muhafazacılık değerinin ve bağlantılı geleneksellik, uyma ve güvenlik motivasyonunun azınlık ve göç gruplarında kuşaklar arası değer aktarımındaki önemine işaret etmektedir.

Yi ve arkadaşlarının (2004) Tayvan'da 2750 lise öğrencisi ve aileleriyle yaptığı çalışmada, ailenin sosyoekonomik seviyesinin özellikle annenin eğitimi aracılığıyla, çocuğun benimsediği değerleri etkilediği ve annenin bildirdiği olumlu aile ilişkilerinin ise kuşaklar arası değer aktarımına katkıda bulunduğu ortaya konmuştur. Amerikalı dört etnik grubun katılımı ile düzenlenen bir diğer araştırmanın bulguları, tüm gruplardaki annelerin çocuklarında bağımsızlığın gelişimini önemsediklerini fakat sosyoekonomik ve eğitim seviyelerine göre bağımsızlığa atfettikleri anlamların farklılaştığını göstermiştir. Eğitimsiz anneler, Avrupalı ve Amerikalı gruptan olan eğitilmiş annelere göre, çocuklarını özerk değerler benimsemesi doğrultusunda daha az yetiştirdiklerini bildirmiştir (Suizzo, 2007). 1971-2000 senelerine ait verilerin kullanıldığı ve 775 ebeveyn-çocuk çiftinin katıldığı boylamsal bir diğer çalışmada ise, kadınların eğitim düzeyindeki azalma beraber bağımsızlık düşünce ve cinsiyet eşitliğine dair değerlerde azalma ile ilişkili bulunmuştur (Min vd., 2012). Özellikle riskli gruplarda; azınlıklarda ve ekonomik dezavantaj yaşayan gruplarda kuşaklar arası değer aktarımında ve genç kuşakların daha gelenekçi değerlerin değişen dünyaya uyumlu daha yenilikçi değerlere tercihinde; anne eğitiminin ve anne-çocuk çifti arasındaki iletişimin belirleyici rolüne işaret eden bulgularımız ile alan yazın uyumludur.

Değerler yaşamın pek çok alanına yansıyan etkiye sahiptir. Yaşam doyumu ile değerler arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, üniversiteli gençler arasından kırsal kesimde eğitim gören alt ve orta sosyoekonomik seviyeye sahip olanlarda öncelikle muhafazakârlık ve ardından kendini aşma değerlerini benimsemenin bildirildiği bulunmuştur (Öztürk ve Ünal, 2019). Yazarlar, kişilerin eğitim düzeyi ile gelenekçi değerler arasında negatif yönde bir ilişki olduğu yönünde literatürdeki görüş birliğine rağmen, gelenekçi kültürün bu iki değerinin benimsenmesinde yüksek eğitilmiş gencin ailesinin sosyoekonomik seviyesinin ve toplulukçu kültürde büyümenin etkisi olabileceğini ileri sürmüştür. Kırsal yaşam tarzında ve gelenekçi değerler ile büyümenin etkisinin, geniş toplumun bir parçası olmak için alınan eğitimin etkisinden daha baskın olması oldukça olasıdır. Öztürk ve Ünal'ın (2019) araştırmasının bir diğer sonucu muhafazacılık değeri yüksek öğrencilerin yaşam doyumlarının da yüksek olmasıdır. Kolektivist kültürlerde topluma uyumun genç bireyi iyi hissettirdiği ve yeniliğe açıklık değer boyutuna sahip olmaya da engel olmadığını göstermektedir. Genç kuşaktan Pecola'da belirgin olarak görülmesi de, MacTeer ailesindeki görece iyi ilişkiler ve tutarlı ebeveynlik koşullarının desteğiyle Claudia ve Frieda'nın okula gidip eğitim almaları, annelerinden farklı olarak toplum tarafından kabul edilen değerleri eleştirmelerine ve yeniliğe açıklık değerlerine yaklaşmaya başlamalarına yol açtığı söylenebilir.

Çalışmamızın Schwartz'ın toplumun hiyerarşik düzenine uyum sağlama ve saygınlık kazanma motivasyonlarını içeren öz genişletimin temel değer boyutuna dair bulguları; literatür ile uyumlu biçimde başarı motivasyonu alt temasının - az miktarda verimiz olmakla birlikte- romanda azınlık grubun genç kuşak bireylerinin çabalarında yansıtıldığını, güç motivasyonunun ise - oldukça sıklıkla- çocuğa ve kadına şiddet ile ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Ülkemizde resimli çocuk kitaplarındaki temalar üzerine düzenlenen bir çalışmada, kitaplarda sırasıyla uyma (%18.88), hazcılık (%14.90), geleneksellik (%12.09), iyilikseverlik (%11.50) uyarılım (%10.47), evrensellik (%9.88) ve öz-yönelimli olma (%8.85) değerlerinin daha çok işlendiği; buna karşın başarı (%6.49), güvenlik (%5.46) ve güç (%1.47) değerlerine dair daha az ifadenin bulunduğu belirlenmiştir (Körükçü vd., 2016). Çocuk kitaplarının dahi çocuklardan uyma değerini daha fazla benimsemelerine araç olmaları araştırmamız sonucunda yer alan uyma değerinin yüksekliği ile paralel olarak görülebilir. Araştırmacılar, oldukça fazla bir enerji ve merakla sahip olan çocuklarda çocuk kitapları vasıtasıyla hazcılık değerinin desteklenmesini önemli görmektedir. Tematik analiz sonucuna göre hazcılık değeri az da olsa sadece Breedlove ailesinde ebeveynlerin çocukluk dönemlerine ait verilerde görülmektedir. Breedlove ve MacTeer ailelerinin çocukları olan Claudia, Frieda ve Pecola'nın hazcılık değerinin gözlenmemesi, çocukların okuldan elde edebilecekleri- özellikle okuldan uzak tutulan Pecola'nın - öz genişletim değerlerini ve bağlantılı başarı ve güç motivasyonlarına yönelik rehberlikten çocukları mahrum etmektedir.

Schwartz'ın bu çalışma kapsamında ele alınan son değer boyutu olan öz aşkınlık ise beklentilerimizin aksi doğrultusundaki veri grubunu oluşturmaktadır. Bulgularımız, beklentimizin aksine öz aşkınlığın azınlık grup üyesi olanlarca farklı sosyal bağlamlara genellendikleri bir değer olmadığını; yetişkinlerin ve özellikle Bayan Breedlove'ın iyilikseverlik motivasyonunu kendi ailesine değil toplumsal ilişkilerinde çoğunluk grup üyelerine karşı sergilediği bulunmuştur. Değerler ve boş vakit etkinliklerinin incelendiği 341 lise üçüncü sınıf öğrencisiyle yapılan çalışmada (Aslan, 2019), öğrencilerin evrensellik, iyilikseverlik ve özyönelim değerlerini ilk sıralarda benimsediği, davranışlarını yönlendirmede başarı, geleneksellik ve güç değerlerinin çok az önemli olduğu belirlenmiştir. Alan yazında pek çok çalışma bulgusu, geleneksellik değeri yükseldikçe evrensellik değerinin düşmesine işaret etmekte (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; Schwartz, 2012) ve bu karşılıklı değer dengesinde sosyo-ekonomik koşulların rolü vurgulanmaktadır (Öztürk ve Ünal, 2019; Yi vd., 2004). Schwartz'ın bu birbirine zıt iki temel değer boyutuna dair niteliksel bulgularımız ele alındığında; literatür ile uyumlu biçimde Breedlove ve MacTeer ailelerinde muhafazacılık değer boyutunun yüksek ve öz aşkınlık değerinin evrensellik ve iyilikseverlik motivasyonuna dair temaların ise nadir ve geniş topluma yönelik olduğu bulunmuştur. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı'nın (2000) Türk öğretmenlerle düzenlediği araştırma dinsel yönelim geleneksellik değeriyle pozitif korelasyon, evrenselcilik değeriyle negatif korelasyon göstermiştir. Çalışmamızın verileri de muhafazacılık değerinin yoğun olduğu iki ailede de Tanrı ile yakın ilişkiler belirtildiğini göstermiştir. Sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilen çalışmada tüm alt gruplarda, öğretmenlerin çocuklarda en çok önem verilen motivasyonların evrenselcilik ve güvenlik olduğu ve en az önem verilen değer ise güç motivasyonu olduğu ancak öğretmenlerin yaşı arttıkça uyarılım değerine verilen önceliğin azaldığı ve evrenselcilik değerine verilen önemin ise arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveyn olan öğretmenlerin evrensellik, uyma ve güvenlik değerlerine, ebeveyn olmayanlara göre daha çok öncelik verdikleri bulunmuştur (Memiş ve Güney Gedik, 2010). Bu bulgular, baskın toplumun evrensellik anlayışının, azınlık ve düşük sosyo-ekonomik statüdeki Breedlove ve MacTeer ailelerinde ebeveynlerin vurguladığı baskın değerler ile ters düştüğü yönündeki bulgularımıza bir destek niteliğindedir.

Aile etkileşimleri ve sosyalleştirme biçimleri ile bağlantılı biçimde ele alınan çocuğun değeri teması, Breedlove ve MacTeer ailelerinde ortak ve yoğun biçimde maddi/faydacı değeri yansıtacak verileri içermektedir. Breedlove ailesinde çocuğun muhafazacı değerleri benimsemesine yönelik beklentilere; ihmal, psikolojik ve fiziksel şiddet anlatıları eşlik etmektedir. MacTeer ailesinde ise az da olsa anne-kız arasında psikolojik yakınlık ve duygusal ilişkililik temaları mevcuttur. Düşük sosyo-ekonomik düzey ebeveynin çocuğuna gösterdiği psikolojik yakınlık ve duygusallığı olumsuz yönde etkileyebilir (Brannen vd., 2011, s.159) ve bu bulgu araştırma bulgularımız ile paraleldir.

Bu çalışmanın belki de en ilgi çekici teması, gençlerin baskın değerlere yönelik eleştirileridir. Özellikle Claudia ve Frieda'nın (kızlar) toplumsal eleştirileri ve yeniliğe açıklık değerlerini benimseme çabaları aşikârdır. Schönplflug ve Yan'ın (2012), Doğu Almanya ve Çin'in Şangay bölgesinde ergen çocuğu bulunan 216 aileyle yaptığı çalışmada da benzer bir sonuç elde etmiştir. Araştırmada, Doğu Almanya'nın daha bireyci Şangay'ın ise kolektivist değerleri benimsemesine rağmen Çinli kız ergenlerin Doğu Almanya'nın sonuçlarına yaklaşacak şekilde bireysellik değerlerini önemsediklerini belirlenmiştir. Öte yandan, romanda Sammy'nin (erkek) ise değerlerin uygulanmasına karşı tepkilerini fiziksel yollarla ortaya koyduğuna dair veriler mevcuttur. Her ne kadar cinsiyete dair alan yazında tutarsız sonuçlar bulunsada araştırmamızda da güç değer motivasyonuna ait verilerin daha çok erkek cinsiyetine ait olduğu bilinmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında ise erkeklerin güç değerini, kızların ise evrensellik, yardımseverlik, uyma ve güvenlik değerine daha fazla önem verdiği görülmektedir (Öcal ve Yıldırım, 2014). Hazcılık değerinde göçmen çocuklarda yaşa bağlı anlamlı bir farkın bulunmadığı, bununla beraber 14 yaş üstü çocukların hazcılık motivasyonuna daha fazla önem verdiği bildirilmektedir (Öcal ve Yıldırım, 2014).

Gençler, toplumsal değerleri kabul ve uyumda istekli gruptur (Aslan, 2019). Ergenler ebeveynlerinden gelen ahlaki ve geleneksel mesajları kendi kişisel alanlarına karışmadığı sürece kabul etmekte ve ebeveynlerinin değerlerini meşrulaştırıcı bir sosyal çevreye sahip olması ise ergenin ebeveyn değerini kabulünü kolaylaştırıcı etkiye sahip olmaktadır (Knafo ve Schwartz, 2003). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmada Afrika Amerikalıların kolektivist değerini de bireycilik değerini de Avrupa Amerikalılardan daha fazla benimsediği görülmekte ve bu durum baskılara direnmek için Afrika kökenli bireylerin kolektivist değerlerle grup içi bağlılıklarını sürdürürken birey olarak önemlerini gösterme çabası içinde bireycilik değerlerini benimsedikleri şeklinde yorumlanmaktadır (Coon ve Kimmelmeier, 2001). Bu bulgular, çevrenin kültürel özelliklerinin yanı sıra göçmen grupların sosyoekonomik ve sosyodemografik özelliklerinin de değer aktarımında kilit konuma sahiptir. Zira özaşkınlık ve yeniliğe açıklık değeri ile ailenin sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır (Aslan, 2019). Bireyin içinde bulunduğu yaşam koşullarından etkilenerek sahip olduğu değerlerin davranışlar yansımaları düşünülecek olursa Claudia, Frieda ve Pecola'nın her daim muhafazacılık değerini benimsedikleri ancak özellikle biraz daha iyi ailevi koşullara sahip olan, yaşça biraz daha büyük olan ve okula giden Claudia ve Frieda'nın ise yeniliğe açıklık değerlerini benimseyerek toplumu ve kendilerini değiştirmeye yönelik adımlar attıkları görülmektedir.

Evrensel bir iyiliğe ulaşmak için ebeveynlerin öncelikle kendi değerlerini etkileyen toplumsal ve sosyal koşulların farkına varması ve sonrasında çocuklarına bireysel ve sosyal değerleri aktarması desteklenmelidir. Claudia, Pecola'nın hikâyesini anlattıktan sonra şöyle der; *"Gözlerini kısıp olaya ilgiyle bakacak insanlar aradık, ama gördüklerimiz maskelerden başka bir şey değildi."* (Morrison, 1994, s.178). Çocuğun sağlıklı psikososyal gelişimi için değiştirilemeyecek kültürel bağlamlarda uygulanan ve ebeveyn eğitimi, olumlu değer iletimi, ebeveyn çocuk ilişkisi önemi üzerine hedefler belirleyen toplumsal müdahale programları; özellikle azınlık gruplardan ve düşük sosyoekonomik statüdeki aileler için (Kağıtçıbaşı, 2017, s.77) artan bir ihtiyaçtır.

Bu çalışma ile ilgili ulaştığımız sonuçları, Toni Morrison'un *"Toplumsal olaylar kişisel gerçeklere dönüşebilir."* (Morrison, 1994, s.175) ifadesi ile özetleyebiliriz. Ayrımcılık temelli toplumsal olayların (Idema ve Phalet, 2007), engellenemez sosyal sınıf farklarının veya aile sistemlerinin (Kağıtçıbaşı, 2017, s.98) oluşturduğu koşulların sonuçlarının nasıl ortaya çıktığının anlaşılmasının; özellikle azınlık grubundan genç kuşaklarca benimsenmesi hedeflenen değerlerin anlamının doğru anlaşılmasını sağlayacağı ve toplumsal ve psiko-sosyal uyumu artırabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Albert, I. ve Ferring, D. (2012). Intergenerational value transmission within the family and the role of emotional relationship quality. *Family Science*, 3(1), 4-12.
- Albert, I., Trommsdorff, G. ve Wisnubrata, L. (2009). Intergenerational transmission of values in different cultural contexts: A study in Germany and Indonesia. In G. Aikaterini & K. Mylonas (Eds.), *Quod Erat Demonstrandum: From Herodotus' Ethnographic Journeys to Cross-Cultural Research: Proceedings from the 18th International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*. https://www.iaccp.org/wp-content/uploads/2019/04/24_Albert.pdf
- Aslan, A. (2019). Lise gençliğinin değer yönelimleri ve boş zaman etkinlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 79-114.
- Brannen, J., Parutis, V., Mooney, A. ve Wigfall V. (2011). Fathers and intergenerational transmission in social context. *Ethics and Education*, 6(2), 155-170.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. (S.N. Şad , N. Özer ve A. Atli, Çev.) *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 873-898.
- Bubeck, M. ve Bilsky, W. (2004). Value structure at an early age. *Swiss Journal of Psychology*, 63(1), 31-41.
- Campbell, J.L., Quincy, C., Osserman, J., Pedersen, O. K. (2013). Coding in-depth semistructured interviews: Problems of unitization and intercoder reliability and agreement. *Sociological Methods & Research*, 42, 294-320.
- Coon, H.M. ve Kimmelmeier, M. (2001). Cultural orientations in the united states (re)examining differences among ethnic groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(3), 348-364.
- Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre Değerler Anketinin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- Erkenekli, M., Uzun, Z. ve Gümüş, Ö.D. (2012). Sosyoekonomik statü ve sosyal değerler ilişkisine yönelik bir inceleme. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 11(2), 125-147.
- Fischer, R. ve Schwartz, S. (2011). Whence differences in value priorities? Individual, cultural, or artifactual sources. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42(7), 1127-1144.
- Idema, H. ve Phalet, K. (2007). Transmission of gender-role values in Turkish-German migrant families: The role of gender, intergenerational and intercultural relations. *Zeitschrift für Familienforschung*, 19(1), 71-105.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2017). *Benlik, aile ve insan gelişimi* (4. baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Knafo, A. ve Schwartz, S.H. (2003) Parenting and adolescents' accuracy in perceiving parental values. *Child Development*, 74(2), 595-611.
- Kohn, M.L., Slomczynski, K.M. ve Schoenbach, C. (1986). Social stratification and the transmission of values in the family: A cross-national assessment. *Sociological Forum*, 1, 73-102.
- Körükçü, Ö., Acun Kapıkıran, N. ve Aral, N. (2016). (2016). Schwartz'ın modeline göre 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında değerlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 133-151.
- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Memiş, A. ve Güney Gedik, E. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 123-145.
- Min, J., Silverstein, M. ve Lendon, J. P. (2012). Intergenerational transmission of values over the family life course. *Advances in Life Course Research*, 17(3), 112-120.

- Morrison, T. (1994). *En mavi göz* (3. baskı). (İ. Seyrek, Çev.) İstanbul: Can Yayınları. (Orijinal çalışmanın Türkçe basım tarihi 1993).
- Öcal, A. ve Yıldırım, E. (2014). Dış göçler sebebiyle parçalanmış aile çocuklarının değer algılarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 155-183.
- Öztürk, M. ve Ünal, V. (2019). Temel insani değerler ile yaşam doyumu arasındaki ilişki: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 61-74.
- Ranieri, S. ve Barni, D. (2012). Family and other social contexts in the intergenerational transmission of values. *Family Science*, 3(1), 1-3.
- Schönpflug, U. (2001). Intergenerational transmission of values: The role of transmission belts. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(2), 174-185.
- Schönpflug, U. ve Yan, S. (2012). The role of parental and child motivation in the intergenerational transmission of values in east germany and shanghai/china. *Cross-Cultural Research*, 47(1), 68-85.
- Schwartz, S.H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications. *Revue Française de Sociologie*, 47(4), 929-968.
- Schwartz, S.H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). 1-20.
- Suizzo, M.A. (2007). Parents'goals and values for children dimensions of independence and interdependence across four U.S. ethnic groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(4), 506-530.
- Tam, K.P. (2015). Understanding intergenerational cultural transmission through the role of perceived norms. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(10), 1-7.
- Vedder, P., Berry, J., Sabatier, C. ve Sam, D. (2009). The intergenerational transmission of values in national and immigrant families: The role of Zeitgeist. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(5), 642-653.
- Wray-Lake, L., Flanagan, C.A. ve Maggs, J.L. (2012). Socialization in context: Exploring longitudinal correlates of mothers' value messages of compassion and caution. *Developmental Psychology*, 48(1), 250-256.
- Yağmurlu, B., Çıtlak, B., Dost, A. ve Leyendecker, B. (2009). Türk annelerin çocuk sosyalleştirme hedeflerinde eğitime bağlı olarak gözlemlenen farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 1-15.
- Yi, C.-C., Chang C.-F. ve Chang Y.-H. (2004). The intergenerational transmission of family values: A comparison between teenagers and parents in Taiwan. *Journal of Comparative Family Studies*, 35(4), 523-545.